

# Sadržaj

Uvod: Europa 1450. godine	1
1. Carstva, 1453. – 1648.	6
2. Sukcesije, 1649.–1755.	37
3. Revolucije, 1753.–1813.	93
4. Emancipacije, 1814.–66.	155
5. Ujedinjenja, 1867.–1916.	208
6. Utopije, 1917.–44.	272
7. Particije, 1945.–73.	339
8. Demokracije, 1974.–2011.	408
9. Zaključak	474
<i>Izvori</i>	478
<i>Zahvale</i>	625
<i>Kazalo</i>	626
<i>Pogovor: borba za nadmoć ili za što?</i>	651

## POGOVOR: BORBA ZA Nadmoć ILI ZA ŠTO?

Brendan Simms profesor je međunarodnih odnosa na Odsjeku za politologiju i međunarodne studije na Sveučilištu u Cambridgeu. Simms je, inače, irski državljanin. Rodio se u Dublinu, gdje je kao učenik pohađao Njemačku školu Sv. Kilian (vjerojatno jer mu je majka podrijetlom Njemica) i poslije gimnaziju Heinrich-Hertz u Bonnu. Diplomirao je povijest na Trinity Collegeu u Dublinu, nekada isključivo irsko-protestantskoj visokoj školi (gdje mu je otac bio profesor matematike). Pohađao je i Sveučilište u Tübingenu i obranio na Sveučilištu u Cambridgeu povijesnu doktorsku disertaciju o englesko-pruskim odnosima pred Napoleonovom prijetnjom. Te opće informacije, iako uvelike osobne, mogu svakako biti zanimljive kada razmišljamo o nekim njegovim gledištima u knjizi *Europa. Borba za nadmoć* (engl. *Europe. Struggle for Supremacy*), koju sada predstavljamo čitateljima.

Simmsova knjiga prenosi veoma mnogo podataka o povijesti Europe od sredine 15. stoljeća do danas, ali često i osobite stavove autora o razvitku i ujedinjenju Europe. Potonje moramo svakako upoznati, bez obzira na moguće kritike ili čak jaka neslaganja s njegovim vizijama (ili tumačenjima razvitka). S tim u vezi, engleski politološki novinar i također doktor povijesti Noel Malcolm, u recenziji objavljenoj u britanskim novinama *The Telegraph* (15. 04. 2013), označio je knjigu prvo kao provokativnu i sjajnu, napisanu uz velik trud, ali je na kraju svog članka dodao da poput svih drugih moćnih i originalnih djela „ispłati se ne slagati s knjigom“, iako je nadasve treba pročitati. I knjiga doista jest snažna – i originalna, prije svega jer autor iznosi svoja gledišta više-manje izravno, koja bi drugi pisci vjerojatno više relativizirali. Međutim, Simmsovo viđenje povijesti i smjera razvitka Europe, ipak odražava ideje koje danas postoje na Zapadu, uglavnom u angloameričkom svijetu, ali rijetko u Hrvatskoj, ili u drugim europskim zemljama koje su nam kulturno i povijesno najbliži. I baš zato, kako je istaknuo Malcolm, treba pročitati ovu knjigu.

U uvodnom poglavlju knjige, Simms već naznačuje neka gledišta. Prema njemu, na kraju visokoga srednjovjekovlja (od sredine 15.

stoljeća) Zapadna i Srednja Europa imala je osjećaj zajedničkoga identiteta, naspram istočnoj Europi i području islama. Međutim, tada je na tom europskom području (prema mišljenju autora) porasla i želja za političkom slobodom, ali ne i za suverenosti zemalja, jer su navodno mnogi ljudi u to vrijeme često prihvaćali izvanjske intervencije protiv „tiranskih“ vlada, kao zakonite i poželjne. Osim toga, taj zapadni kršćanski svijet, *Christianitas*, je dotad doživio unutrašnje vjerske sukobe – i napade na rimokatoličko jedinstvo. Nadalje, Nijemci su, smatra Simms, bili ti koji su se najviše (zbog želje za slobodom) sukobljavali s vlastima, u sklopu Svetoga Rimskog Carstva, koje će više-manje od 1450. „sve češće dobivati i podnaslov „njemačke nacije“. Simms je u Uvodu rekao da će njegova knjiga pokazati da su Sveto Rimsko Carstvo i njegove države nasljednice bile u središtu europske ravnoteže moći i globalnog sustava koji će taj okvir moći iznjedriti. Uz još neke kratke osvrtne na teme kojima će se baviti (sve do najnovije prošlosti), autor je izrazio i gledište da je upravo „borba za nadmoć u Njemačkoj poticala i procese unutarnjih promjena u Europi“. Iako će u svojoj knjizi iznositi mnoge druge podatke, pogotovo vezane za Veliku Britaniju, Francusku i SAD, odmah postaje jasno da je ključno područje za Simmsa ponajprije Njemačka.

U prvom poglavlju knjige, Simms se fokusira na velike političke tvorevine na prijelazu iz kasnog srednjovjekovlja u prva stoljeća modernoga doba. Početak toga razdoblja mu je 1453. godina, kada je osmanski sultan Medmed II. osvojio Konstantinopol i okončao Bizantsko carstvo. Zadnja bitna godina u toj povijesnoj fazi bit će mu 1648., kada je u Europi nakon protestantsko-katoličkih sukoba i poslije Tridesetogodišnjeg rata, bio postignut vestfalski sporazum. Autor je u tom prvom poglavlju opisao poprilično dugo razdoblje od oko dva stoljeća na tek malo više od trideset stranica. Međutim, u idućim poglavljima smanjit će trajanje vremenskih razdoblja koja će prikazivati i povećat će opseg i dužinu svojih komentara.

Na početku svih svojih poglavlja Simms je postavio relevantne citate različitih autora, znanstvenika i političara, ali od svih tih zanimljivih kratkih komentara čini se da je najbliži njegovoj viziji prvi po redu ispod naslova drugoga poglavlja, koji je 1670. iznio Gottfried Wilhelm Leibniz: „[Njemačko] carstvo je glavni ud, Njemačka je središte Europe... Njemačka je lopta koju [sile] bacaju jedna drugoj... Njemačka je bojišnica na kojoj se borba za nadmoć u Europi bije“.\*

Inače, to drugo poglavlje nosi naslov „Sukcesije, 1649.–1755.“ i odnosi se na krize u vezi s dinastijskim nasljedstvom u njemačkom (tj. svetorimskom) prostoru, Engleskoj, Poljskoj, Španjolskoj i Habsburškoj

\* Nažalost, Simms je taj citat preuzeo iz jednog sekundarnog izvora i ne izravno iz nekog Leibnizovog zapisa.

monarhiji, iako se Simms osvrće i na šire teme. Početnu godinu te epohe, tj. 1649. zacijelo je izabrao kao vremenski pomak nakon vestfalskog sporazuma (treba dodati da je to bila i godina kada je Oliver Cromwell, nakon smaknuća kralja Karla I. Stuarta, uspostavio Engleski *Commonwealth*), dok bi 1755. označila preteču prije Sedmogodišnjeg rata, koji će Simms kasnije opisati.

Simms je treće poglavlje svoje knjige naslovio „Revolucije, 1756.–1813.“, pa se taj vremenski okvir može sažeti kao razdoblje između Sedmogodišnjega rata i kraja napoleonske epohe. Pruska će za vrijeme Sedmogodišnjega rata, kako tvrdi Simms, steći status velesile. Na početku poglavlja, autor se osvrće na događaje u Akadiji i Novoj Škotskoj u Sjevernoj Americi, koje je Velika Britanija već prije preuzela od Francuske. Godine 1755. Britanci su raselili francusko-katoličke Akadane, izvršivši tako jednu od prvih primjera „etničkog čišćenja“. Što se pak tiče Sedmogodišnjega rata, Simms ga izričito povezuje s pomacima koje su dovele do rata za nezavisnost britansko-američkih kolonija. U poglavlju će slijediti opis podjele Poljske između Pruske, Rusije i Austrije, i komentari o napoleonskim ratovima. Poglavlje će završiti sažetkom o nastanku SAD-a, gubitkom kolonija Velike Britanije u Sjevernoj Americi, i o „meteorskom usponu“ Rusije, pogotovo u vezi s prodorima u Osmansko carstvo i utjecajem u Srednjoj Europi.

U svom četvrtom pogledu, „Emancipacije, 1814.–1866.“, Simms opisuje političke pomake od završnice Napoleonove vlasti do bitke kod Sadove (1866.), nakon koje je Pruska isključila Austriju iz „Njemačke“. Ključni su događaji na početku toga razdoblja, na koje se autor osvrće, (primjerice) nastanak Njemačkog saveza (*Deutscher Bund*) i kraj Svetog Rimskog Carstva; završetak drugoga rata između SAD-a i Velike Britanije; emancipacija katolika u Velikoj Britaniji (1829.) i zakonsko ukidanje ropstva na britanskim područjima (1833.) i, u Njemačkoj, stvaranje carinske unije (*Zollverein*) pod pruskim vodstvom. Na kraju poglavlja, sazeo je događaje: Rusija je bila poražena na Krimu; Velika Britanija je postigla diplomatsku prevagu u Europi; Francuska je u ovoj epohi imali mješovite uspjehe; SAD su postale najuspješnija politička jedinica, svladavši secesiju Juga, dok je Bismarckova Pruska kooptirala je „ustavne nacionaliste“ i također je postigla velik uspjeh.

Peto Simmsovo poglavlje, „Ujedinjenje, 1867.–1916.“, analizira daljnja politička zbivanja do sredine Prvoga svjetskog rata. SAD su nakon pobjede Sjevera nad Jugom pojačali svoju vanjsku politiku (također i mjere protiv Indijanaca). Simms tu navodi razne podatke, ali na kraju ovog poglavlja njegova je tematika usmjerena na početak Prvoga svjetskog rata, koji je sa strane Antante imao cilj obuzdati Njemačku (dakle, u skladu s time morali bismo zaključiti da je austro-ugarski kontekst bio

tek poticaj za sukob). No suprotstavljene strane, smatra Simms, ostale su podjednako odmjerene tijekom prvih dviju godina rata.

Šesto poglavlja, „Utopije, 1917.–1944.“, kreće od godine kada su u Rusiji izbile revolucije („februarska“ na početku ožujka i boljševička „oktobarska“ u studenom), kada su SAD ušle u Prvi svjetski rat i kada je britanska vlada (točnije Ministarstvo vanjskih poslova) donijela Balfourovu deklaraciju o uspostavi židovske domovine u Palestini. Razdoblje koje Simms opisuje u ovom poglavlju traje do poraza Hitlerove Njemačke na kraju Drugog svjetskog rata. U posljednjem odlomku ovog poglavlja, autor zaključuje da je sukob između „triju utopija“, tj. demokratske, komunističke i nacionalsocijalističke zahvatio sve kontinente, ali da je glavni fokus „...uvijek bila Europa, pogotovo Njemačka“. I kada je nacistička utopija propala – ostala je samo demokratska i komunistička.

Iduće poglavlje, sedmo, „Particije, 1945.–1973“, tematizira nastavak sukoba između, uvjetno rečeno, demokracije i komunizma. „Particije“ koje autor analizira uglavnom su političke ili geopolitičke podjele unutar Europe – prije svega Njemačke, nakon kraja Drugog svjetskog rata i početka hladnoratovske epohe sve do početka detanta. Na početku poglavlja, Simms daje neke osvrtne na posljednja zbivanja na kraju Drugog svjetskog rata, na dogovore iz Jalte, izmjene europskih granica i također na stvaranje Ujedinjenih naroda, kao rezultat saveza protiv Njemačke.

Simmsovo osmo poglavlje, „Demokracije, 1974.–2011.“, na sedamdesetak stranica obrađuje političke događaje tijekom nešto manje od četiri (nedavnih) desetljeća, kada je došlo do sloma komunizma na istoku Europe, i zatim do širenja Europske unije i NATO-a prema istoku. I na kraju će Simms obratiti ekonomske probleme u eurozoni. Spomenut će ekonomsku krizu u zemljama PIIGS (Portugalu, Italiji, Irskoj, Grčkoj i Španjolskoj), bez dodatka da je taj naziv posprdan. Njemačka pak, nije doživjela tu krizu u eurozoni, ali postoje u toj zemlji ideje da se vrati *deutschmark* i da Nijemci „operu ruke“ od Europe. Za Simmsa bi to bio negativan pomak.

U „Zaključku“ knjige, Simms iznosi pitanja. Prvo: „hoće li Europa biti ujedinjena, ili pod dominacijom jedne sile“. Njemu je i dalje „središnja zona“ nadasve Njemačka, te je zaključio da će odluke o jačoj uniji ili o konfederaciji (što ne prihvaća) odlučiti polazište iz Njemačke.

Koje su glavne Simmsove postavke? U sažetku knjige pokušali smo opisati njezin hod, ali osnovne teme i stavovi mogu se nabrojiti ovako: 1) središnji prostor od kojega autor kreće, je Sveto Rimsko Carstvo, kojeg vidi kao Njemačku (dakle, „Prvi Reich“); 2) sva nastojanja da se Europa ujedini, od vladavine Karla V. Habsburgovca, Luja XIV., Napoleona sve do Adolfa Hitlera, imala su usmjerenja na njemačke zemlje; 3) suverenitet država bio je redovito problematičan, kao i „zlatni veto“ i

autonomije u Poljskoj; 4) zbog sukoba iz vremena Sedmogodišnjeg rata, SAD su nastale kao nova samostalna europska zemlja; 5) englesko-škotski ugovor o uniji iz 1707. bio je navodno primjer povezivanja područja, koje su i SAD prihvatile; 6) nakon francuske revolucije, Edmund Burke izrazio je potrebu za intervencijom u susjedne zemlje, koje Simms smatra važnom; 7) pozitivnost u novom dobu su liberalizam i ljudska prava, i trebaju se poduzeti (prema Burkeovom modelu) humanističke intervencije; 8) mir za vrijeme detanta ugrozio je europsko jedinstvo; 9) povezivanje Europe ide preko otpora prema vanjskim sredinama koje ne prihvaćaju liberalne (ili liberalno-kapitalističke) modele, i EU mora staviti naglasak na vojsku da bi postala svjetska sila.

Treba dodati da su ovi Simmsovi stavovi uglavnom odraz njegovih političkih pozicija. Zajedno s nekim svojim kolegama i studentima iz Cambridgea osnovao je 2005. Udrugu Henry Jackson (= engl. Henry Jackson Society), samostalnu organizaciju koja je, među inim, vodila razgovore s predstavnicima britanskog donjeg doma.\* Ta udruga je zagovarala dominaciju zapadnih liberalnih demokracija nad ostatkom svijeta, liberalni intervenizam i stavila je naglasak na vojne dimenzije i na kapitalizam. Zatim, Simms je 2013. bio suosnivač i (do danas) predsjednik „Projekta za demokratsku uniju”, među studentima u Münchenu. Taj projekt je zagovarao snažnu i „demokratičniju” Europu, s općim europskim parlamentom gdje bi se govorilo službeno (nažalost!) isključivo na engleskom i slijedio bi se model englesko-škotske unije iz 1707. godine. Također je stavio naglasak na vojne aktivnosti, tj. na opću europsku vojsku, koja bi morala obuhvatiti sve Europljane. U jednom svom komentaru na televiziji, Simms je to sažeo ovako: zemlje u EU-u trebale bi napustiti svoje suverenitete, prihvatiti engleski jezik i razvijati jedinstvenu i snažnu vojsku kako bi EU postala svjetska sila. Ovom prilikom važno je istaknuti kako Simmsov plan za snažnu Europu nije jedino idejno rješenje tog pitanja. Štoviše, mnoga se čine više miroljubiva. Tako primjerice, Stanislaw Tillich, ministar-predsjednik Saske, ima viziju snažne Europe u kojoj ključnu ulogu ima učenje i zajednički napredak svih članica, zadržavajući pritom raznolikost pojedinih zemalja. Tillich pritom ističe kako zapad mora više učiti od srednje i istočne Europe za cjelovitu, snažnu i raznoliku Europu.\*\*

Svakako, više od sukoba, rata ili geopolitike, smatramo da je mnogo

\* Udruga je dobila ime po Henryju „Scoop” Jacksonu (1912.–1983.), američkom demokratskom članu Kongresu i senatoru, spomenutom u tekstu, koji je slovio i kao antikomunistički obrambeni jastreb.

\*\* Die Welt, Westen soll mehr über den Osten lernen, URL: <http://www.welt.de/regionales/sachsen/article150570642/Westen-soll-mehr-ueber-den-Osten-lernen.html> (7.2.2016.).

važnije proučavanje kulture kao i njezinog utjecaja na ekonomiju i društveno uređenje. I zašto onda treba pročitati Simmsovu knjigu? Kako je rekao Noel Malcolm, „Isplati se ne slagati s knjigom”. Čitatelji trebaju znati kakve se teorije javljaju na Zapadu (uvjetno rečeno) – i jasno, morat će proučavati teorije i mišljenja drugih strana svijeta, da bismo, napokon, i svoju zemlju razvili, za sebe i kao primjer za normalizaciju u svijetu.

Toliko o knjizi, a zainteresiranom čitatelju preporučamo da se uhvati u koštac s idejama koje autor iznosi i sam stvori mišljenje o budućnosti zemalja Europe. Na taj način će se njegovati tradicija „raspravljanja s tekstom“ koja je u europskom duhu prisutna više od dvije tisuće godina, te koju ne bi bilo loše pomalo ponovno potaknuti i u Hrvatskoj.

dr. sc. Emil Heršak  
dr. sc. Borna Jalšenjak